

Tóth Endre

A „TESORO SACRO”

MAGYARORSZÁGI KAPCSOLATA

32

A mikor a késő római kultúrával és ókeresztény régészettel foglalkozó kutató a *Römische Quartalschrift* folyóiratot át nézi, akkor az első évfolyamokban (1887, 1888) különleges tárgyak rajzait csodálhatja meg. Anton de Waal (1837–1917), az ókeresztény korról foglalkozó kitűnő szakember három cikkéhez mellélt képtáblákon az első pillanatra „jól keltezhető” kora középkori tárgyak rajzait látja. Ezek ezüst- és aranylemezből készült liturgikus felszerelések, keresztek, könyvtáblák, püspöki viseleti tárgyak, amelyeket keresztény jelképek, szimbólumok díszítenek. Csupa olyan ábrázolás, amik a 4. századtól kezdve gyakoriak az emlékeken: bárányok, halak, madarak, pávák, hajók, horgonyok, keresztek, pálmák. Mindezeket olyan stílusban és olyan ornamentikával ábrázolták, amelyek a 7–8. századi észak-itáliai művészeti emlékekről ismertek. Többségük lemez, de egy edénykészlet is van köztük: a bárányformájú edénykét 12 virágcserep alakú pohár veszi körbe. A tárgyak nyilvánvalóan Krisztust és az apostolokat szándékoztak jelképezni.

Részletrajzok a „Tesoro sacro” lemezeiről

Aranylemez a Magyar Nemzeti Múzeumban

Aranylemez Lovasberényből

Részletrajzok a „Tesoro sacro” lemezeiről

A korabeli híradások szerint a „Szent kincset” állítólag a Senigallia környékén felszínre bukkant szarkofágban találták, de sem a találó neve, sem a lelőhely nem vált nyilvánossá. 54 tárgy a Rómában élő Giancarlo Rossi lovag tulajdonába jutott, aki értékes éremgyűjteményét eladva vásárolta meg a tárgyakat. Becsült értékük 1888-ban 200.000 frank volt. Négy tárgy az ugyancsak római Grigorij Stroganoff gróf gyűjteményébe jutott. Anton de Waal reményét fejezte ki, hogy a tárgyak másokhoz hasonlóan nem külföldre, hanem a Vatikáni Múzeumba kerülnek.

Részletrajzok a „Tesoro sacro” lemezeiről

Látva a tárgyak rajzait – fényképeiket nem közölték – a kutatót igencsak meglepi, hogy a különleges lelettel később sem kiállításokon, sem katalógusokban nem találkozik. Ez nem meglepő, mert néhány évvel a tárgyak közzététele után, 1895-ben Hartmann Grisar S. J., az innsbrucki egyetem ókeresztény régészettel foglalkozó jeles tanárának tollából tanulmány jelent meg, amelyben a szerző kimutatta, hogy a „lelet” valójában hamisítvány. Grisar a tárgyakon látható képekről bebizonyította: noha keresztény szimbólumokat használnak, az összeállítások zavarosak, s így ebben az összefüggésben nem lehetnek hitelesek. A képek szokatlanok, furcsák: egy hal hátán hajó áll, amelynek a mélybe merülő horgonylán-

Bárány alakú edényke poharakkal („Tesoro sacro”)

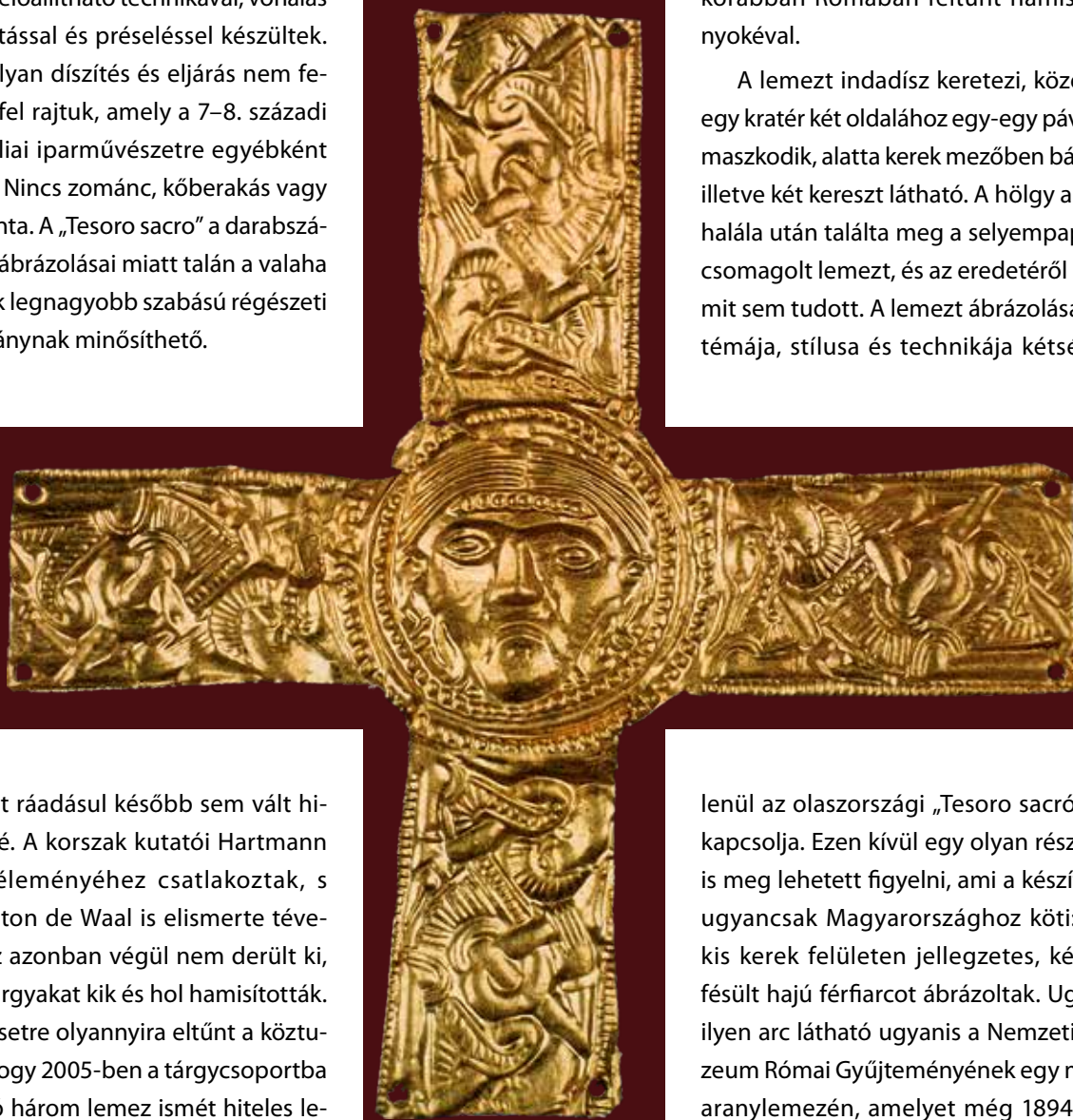

Szarvas-oroszlán alakú edényke a nagyszentmiklósi kincsből (Wien, Kunsthistorisches Museum)

cán emberek csimpaszkodnak, egy hal uszonyaival poharat és keresztet tart. Az ókeresztény szimbólumok kusza öszszevisszaságban, szokatlan helyzetben sorakoznak, amilyenek a korabeli ábrázolásokon ismeretlenek. Továbbá egyszerű, könnyen előállítható technikával, vonalas domborítással és préseléssel készültek. Semmi olyan díszítés és eljárás nem fedezhető fel rajtuk, amely a 7–8. századi észak-itáliai iparművészetre egyébként jellemző. Nincs zománc, kőberakás vagy áttört minta. A „Tesoro sacro” a darabszáma és az ábrázolásai miatt talán a valaha volt egyik legnagyobb szabású régészeti hamisítványnak minősíthető.

ták. 1979-ben ugyanis egy idős hölgy egy aranylemezt kínált eladásra a Magyar Nemzeti Múzeumnak. Ezen a 17,1×13,5 cm méretű lemez (leltári száma: 79.7.1.N) vonalas és préselt technikájú ábrázolásai és témái lényegében azonosak a száz évvel korábban Rómában feltűnt hamisítványokéval.

A lemezt indadísz keretezi, közepén egy kratér két oldalához egy-egy páva támaszkodik, alatta kerek mezőben bárány, illetve két kereszt látható. A hölgy a férje halála után találta meg a selyempapírba csomagolt lemezt, és az eredetéről semmit sem tudott. A lemezt ábrázolásainak témája, stílusa és technikája kétségte-

Arany lemezkereszt, Cividale

A lelet ráadásul később sem vált hitesebbé. A korszak kutatói Hartmann Grisar véleményéhez csatlakoztak, s végül Anton de Waal is elismerte tévedését. Az azonban végül nem derült ki, hogy a tárgyakat kik és hol hamisították. Mindenesetre olyannyira eltűnt a köztudatból, hogy 2005-ben a tárgycsoportba sorolható három lemez ismét hiteles leletként került egy aukcióra.

De mi köze ezeknek az olaszországi tárgyaknak Magyarországhoz? Igen sok, mert a tárgyakat minden jel szerint az Osztrák–Magyar Monarchiában, nagy valószínűség szerint Budapesten csinál-

lenül az olaszországi „Tesoro sacrohoz” kapcsolja. Ezen kívül egy olyan részletet is meg lehetett figyelni, ami a készítését ugyancsak Magyarországhoz köti: egy kis kerek felületen jellegzetes, kétfelé fésült hajú férfiarcot ábrázoltak. Ugyanilyen arc látható ugyanis a Nemzeti Múzeum Római Gyűjteményének egy másik aranylemezén, amelyet még 1894-ben vásároltak (leltári száma: 35. 1894.3.R.). A kis lemezen (3,2×3 cm) öt körfelületben stilizált virág, csiga, kenyér (?), bárány és közepén azonos verőtövel készített emberi arc látható. Mindkét lemez kissé sérült, a felszegezésre mutató apró lyukak

vannak rajtuk, éppúgy, mint az olaszországi lemezeken. Valószínűleg az eredetiségüket szándékoztak ezzel is bizonyítani. Ennek a lemeznek „lelőhelye” is van: az eladó szerint Lovasberényben találták.

A történet így áll össze: a Római Gyűjtemény lemeze kapcsolódik az 1979-ben behozott aranylemezhez, ez pedig nemcsak stílusa és az ábrázolásai, hanem az arckép miatt is kapcsolódik az Olaszországban feltűnt kincshez. Ilyen arc ugyanis a Stroganoff-gyűjteménybe került lemezkeresztben is látható. A tárgyak közös eredete – s egyúttal hamisítása – tehát bizonyítottnak tekinthető. Az azonos stílusú budapesti és a „lovasberényi” lemezek miatt a tárgyakat valahol Budapest–Bécs körzetében készítették. Különös, hogy a langobard kori lemezkeresztek közepét díszítő emberi arc ennyire hasonló minőségben csak később, a cividalei sírból került elő.

Artsban állítottak ki. Eszerint a lemezek nem későbbiek a langobard időszaknál. A meghatározás indoklását nem közölték. Leginkább az tételvezhető fel, hogy a lemezek anyagvizsgálatának eredménye egyezik a bizánci solidusok összetételével. Ebben az esetben az aranylemezeket egy összeolvasztott solidusleletből állították elő.

A monarchiában történt készítésre mutat az olaszországi lelet visszafelé fordított fejű bárány alakú edénykéje is, ami az egyik Stroganoff-gyűjteménybe került lemezen is látható. A 180 fokkal visszafelé tekintő, két dimenzióban ábrázolt állatalakok azonban a késő római korban szinte mindig madarak, a bárányábrázolás igen ritka. Van azonban egy olyan edény, aminek a képe éppen ekkor, 1884–1885-ben Budapesten lett publikus: a nagyszentmiklósi kincs „felszarvazott” oroszlán alakú edénye, amely azonosan hátrafelé tekintő állatot ábrázol. Úgy látszik,

A hamis tárgycsoportnak idővel további darabjai is felbukkantak. 2005-ben egy müncheni árverési katalógusban három különböző méretű, ugyanilyen témájú és stílusú aranylemez bocsátottak aukcióra. A 25.000 euró kikiáltási árú lemezekről részletes szakvéleményt is közöltek. Az ornamentika analógiáit tartalmazó leírásban szakszerű kormeghatározást adtak: az itáliai langobard mintakincssel kötötték össze. A tárgyak eredetéről annyit írtak, hogy Hans Peter Kraus nevezetes New York-i könyvgyűjtő, kereskedő és szakértő (1907–1988) hagyatékából származnak. A 19. század végén már ismertek voltak, mert az árverési katalógus szerint akkori, régimódi üveg- és textilfoglalat védte a tárgyakat. Fontos különlegességük, hogy mellékeltek egy 1975-ben készült anyagvizsgálati bizonyítványt, amit a bostoni Museum of Fine

Artsban állítottak ki. Eszerint a lemezek nem későbbiek a langobard időszaknál. A meghatározás indoklását nem közölték. Leginkább az tételvezhető fel, hogy a lemezek anyagvizsgálatának eredménye egyezik a bizánci solidusok összetételével. Ebben az esetben az aranylemezeket egy összeolvasztott solidusleletből állították elő.

A „Tesoro sacro” tárgyai tehát olyan hamisítványok, amelyek készítése Magyarországon vagy a Monarchiában történt. Az ábrázolások tervezője és a készítő ötös kétségtelenül jó stílusismerettel és rajzkészséggel rendelkezett az ókeresztény és 7–8. századi észak-itáliai művészetről. Az akkor már szokatlan keresztény jelképek kusza halmazával azonban hiteltelen ábrázolásokat hozott létre. A tárgyak nyilván egy nagyra törő eladás céljára, talán eleve egy kieszemelt személy számára készültek. A száz évvel később felbukkant darabok ugyanakkor azt bizonyítják, hogy a koholt leletgyűttes nem minden darabja került végül eladásra Olaszországban.

